

страхування (другого рівня) 16.09.2010 /Комітет Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності: [Електр. Ресурс]. – <http://www.capitalmarkets.kiev.ua/structure/pension-reform/events-ua.php#2>.

6. Криза розподільчої системи в Україні та напрями диверсифікації пенсійного портфеля: Аналітична доповідь до засідання круглого столу 15.09.2010 / Національний інститут стратегічних досліджень: [Електр. Ресурс]. – <http://www.niss.gov.ua/Table/15092010/index.htm>.

7. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. <http://www.pfu.gov.ua>.

Summary

Accumulative non-governmental pension providing system in Ukraine: problems and perspective of development / Proskyriakov K.

Factors that define the conditions of development and implementation of the accumulative non-governmental pension providing system in Ukraine are investigated in the article. Suggestions on protection of the pension dues from the devaluation and measures directed on improvement of the legal field, institutional component and financial instruments are represented.

Keywords: non-government pension fund, accumulation system, pension insurance, pension payments, insurance contributions, pension assets, assessment of the pension assets' management efficiency.

УДК 634.5:338.439.02

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ГОРІХОПЛІДНОГО ВИРОБНИЦТВА

Сатіна Г.М., к.е.н., с.н.с.
Інститут садівництва НААН

Висвітлено соціально-економічні передумови та перспективи розвитку в Україні товарного горіхівництва. Обґрунтовано мету, основні положення та заходи цільової програми розвитку галузі, визначено перспективні параметри вирощування горіхів, очікуваний продовольчий, соціальний та економічний ефект.

Ключові слова: горіхи, розвиток галузі, перспективи, ефективність.

Вступ. Формування в Україні великомасштабного товарного вирощування горіхів має тісний зв'язок із вирішенням проблеми розбалансованості структури харчування. Більшість населення в країні споживає дешеві продукти з низькою біологічною цінністю, що зумовлює так званий “прихований голод” через дефіцит в раціоні мікронутрієнтів: вітамінів (особливо антиоксидантного ряду /А, Е, С/), макро- і мікроелементів (йоду, заліза, кальцію, фтору, селену) [1].

На думку фахівців дефіцит мікронутрієнтів є провідним за ступенем

негативного впливу на здоров'я населення, що призводить до різкого зниження опірності організму негативним факторам зовнішнього середовища і сприяє розвитку "хвороб цивілізації": серцево-судинні, онкологічні, діабет, ожиріння, остеопороз, гіпертонія тощо [1-2]. Серед низки причин вказується недостатнє споживання свіжої рослинної їжі, в тому числі плодів та ягід.

Горіхи є цінним джерелом білків, жирів, вуглеводів, мінеральних (калій, азот, фосфор, кальцій, залізо, сіра, кобальт, йод, ін.) та дубильних речовин, вітамінів (А, В1, В2, С, Е, К1, Р, РР, F), інших біологічно активних сполук. Вони вирізняються багатим набором амінокислот, в тому числі незамінних. Вдале поєднання у ядрах жирів та амінокислот сприяє їх легкому засвоєнню та лікувальному ефекту у випадках серцево-судинних порушень, захворювань атеросклерозом, діабетом, за розладів печінки, шлунку, обміну речовин тощо [3].

Аналіз основних досліджень і публікацій. У зв'язку з наведеним вище у світі широко пропагується вживання горіхів. Адже доведено, що зміна способу життя і правильне харчування дають істотний лікувально-профілактичний ефект. На рівні організму він проявляється через 1–2 роки, а на рівні популяції (збільшення тривалості життя, зниження смертності) – через 10 років. Так, в США активна пропаганда здорового способу життя за останні 30 років сприяла зниженню смертності від серцево-судинних захворювань на 40%, при цьому 2/3 ефекту зумовлено оптимізацією структури харчування [2]. Відзначимо, що горіхи є обов'язковою складовою популяризованої нині середземноморської дієти, корисність якої доведена епідеміологічними та експериментальними дослідженнями. До речі, сформувався вона в регіонах з найменшим рівнем хронічних захворювань та високою тривалістю життя [4].

У світі за даними ФАО спостерігається поступовий ріст продовольчого використання горіхів: у 2003 р. – 1,58, 2005 р. – 1,76, 2007 р. – 1,85 кг плодів з розрахунку на особу в рік. А ось в Україні навпаки відбувається стрімке скорочення вживання горіхів – на 72,6% протягом 2007-2010 рр. Це зумовлено інтенсивним вилученням продовольчих ресурсів на експорт (в тому числі до країн Середземномор'я) за умов невисокої платоспроможності вітчизняного покупця. Так що у 2010 р. при рівні виробництва 1,91 кг горіхів на душу населення, однією людиною спожито 0,36 кг, з яких власного виробництва 0,02 кг. Отже, в Україні має місце невідповідність виробничих можливостей споживчому попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках [5].

Досвід багатьох країн свідчить, що суттєво підвищити обсяги валових зборів горіхів та покращити якість продукції можна поширенням промислової культури. Визначальними чинниками у цьому є: програмно-цільовий підхід до розвитку галузі, влаштування інтенсивних типів насаджень, розміщення їх в найсприятливіших зонах, поглиблення концентрації й спеціалізації виробництва, створення агропромислових об'єднань з перероблення плодів, розвиток ринкової інфраструктури та визначення джерел інвестицій [5].

Проблемами формування в Україні промислового вирощування горіхів та ефективністю інвестицій у цю галузь у різний час займалися Ядров А.А., Шестопаль О.М., Полюхович О.А., Сатіна Г.М., Панасенко Г.В., Кліщенко С.В. та ін. Більшість досліджень виконані у віддалений період часу та розрізнено для культур. Через це виникла необхідність в обґрунтуванні соціально-економічних передумов та перспектив розвитку в Україні горіхоплідного виробництва.

Постановка завдання. Серед горіхоплідних культур в нашій країні товарного

значення набули грецький горіх, фундук та мигдаль. Основні площі насаджень зосереджені в господарствах населення – 14,6 тис. га (92,7%). На долю агроформувань припадає лише 0,1% валових зборів або 0,9 тис. ц плодів щороку (2007-10 рр.). В умовах незначної кількості товаровиробників промислового сектора (близько 100) поштовхом до розвитку галузі може стати ухвалення державної цільової програми та прийняття низки нормативно-правових актів з метою регулювання якості вирощування саджанців й плодів, визначення джерел та умов формування галузевого інвестиційного фонду.

Викладенню наукових основ державної програми розвитку товарного горіхівництва та обґрунтуванню її соціально-економічної ефективності й присвячена ця публікація.

Результати досліджень. У науковому баченні мета програми має соціально-економічну спрямованість і полягає у формуванні умов для насичення внутрішнього ринку та розвитку експорту продукції основних горіхоплідних культур: грецького горіха, фундука (ліщини) та мигдалю. Серед соціальних, економічних та екологічних складових найважливішими є:

- нарощування виробництва для покращення продовольчого забезпечення населення у свіжих та перероблених горіхах;
- формування спеціалізованого напрямку агропромислового виробництва у контексті світового розподілу праці та ресурсів, дефіциту пропозиції горіхів;
- розвиток виробничої інфраструктури у сільській місцевості, створення додаткових робочих місць конкурентоспроможного аграрного напрямку;
- забезпечення екологічних стандартів у вирощуванні горіхоплідної продукції;
- визначення правового та організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення галузі з пріоритетом її самофінансування;
- збереження і відтворення природного біорізноманіття горіхоплідних культур, використання його для екологізації довкілля, у тому числі для захисту ґрунтів від вітрової та водної ерозії.

З метою покращення продовольчого забезпечення населення у свіжих горіхах і продуктах їхнього перероблення, якісного оновлення експортної пропозиції до 2025 року слід досягти наступних параметрів розвитку галузі:

- площі товарних садів у плодоносному віці довести до 23,7 тис. га, в тому числі у складі сільськогосподарських підприємств – 9,2 тис. га;
- загальні збори горіхів збільшити до 93 тис. тонн (у 2015 р. – до 81), з них для потреб внутрішнього ринку – 20, на експорт – 73 тис. тонн;
- промисловий сектор виробництва розширити до 11 тис. тонн плодів з пересічною урожайністю насаджень на кінець періоду 12,2 ц/га;
- валові збори господарств населення стабілізувати на рівні 80,0 тис. тонн з огляду на потреби оновлення вікового складу (на 12%) та сортименту насаджень;
- споживання горіхів підвищити до 0,85 кг на особу в рік, впливаючи на перерозподіл загальної пропозиції на користь розширення продовольчого фонду через підвищення культури харчування та купівельної спроможності населення.

Реалізація програми дозволить закласти 21,5 тис. га промислових горіхоплідних насаджень й розширити виробництво плодів до 92,9 тис. тонн, що з розрахунку на одну особу становитиме 2,02 кг.

Серед основних організаційно-економічних та технологічних заходів, спрямованих на реалізацію програми, відзначимо необхідність створення цільового

інвестиційного фонду, формування ефективних структур промислового горіхівництва, стимулювання розвитку вітчизняного розсадництва, впровадження у виробництво екологічно адаптованих сортів, влаштування зональної концентрації виробництва та його кластеризації, впровадження інноваційних технологій вирощування й переробки горіхів, удосконалення економіко-правових умов функціонування галузі тощо.

Загальні потреби інвестицій на створення 21,5 тис. га промислових садів становлять 1,8 млрд. грн, а з врахуванням витрат на вирощування саджанців – 1,9 млрд. грн. На перших порах виробництво здійснюватиметься за рахунок власного капіталу підприємств та залучених інвестицій і кредитів. Частину коштів у обсязі до 10,0 млн. грн на рік забезпечуватиме 1,5% збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства (чинний до 01.01.2014 року). Суттєвим джерелом інвестицій може стати цільовий фонд розвитку галузі. Залежно від обраного варіанту його формування розгалужена база надходжень надасть можливість акумулювати кошти в межах від 12,4 до 83,6 млн. грн щороку із покриттям загальних потреб галузі на рівні 9,4-63,0%.

Інвестиції у розвиток вітчизняної галузі горіхівництва є цікавими й перспективними з огляду на очікуваний соціально-економічний ефект (табл.1-2).

За умов реалізації положень програми продовольчий фонд країни до 2025 року зросте у 2,2 раза, а саме на 201 тис. ц, у тому числі за рахунок власного виробництва – на 53,3 тис. ц.

Стриманий приріст валових зборів – 6,1% до рівня 2010 р., зумовлений поетапністю та тривалістю створення промислових садів: закладання 250-750 га щороку зі вступом у товарне плодоношення на 4-9 рік від садіння, – та ротацією насаджень у присадибному секторі. Тому наведені до 2025 року показники не в повній мірі розкривають потенціал програми. Але й вони свідчать про поступальний ефект від її реалізації. Середній рівень виробництва на одну особу в 2011-15 рр. – 1,81 кг горіхів, у 2021-25 рр. – 2,02 кг, споживання – відповідно 0,44 і 0,71 кг. Рентабельність промислового вирощування горіхів за весь період зросте у 3,6 раза, а грошові потоки – з 10,4 тис. грн до 41,2 млн. грн. Податкові надходження до бюджету в середньому за 2021-25 рр. можуть скласти 11,6 млн. грн, що у 275 разів більше за пересічний показник 1997-2000 рр.

Таблиця 1

Фактичні та перспективні показники виробництва і споживання горіхів

Показники	Роки						
	2007	2008	2009	2010	2011-2015	2016-2020	2021-2025
Загальна площа садів, тис. га	15,6	15,8	15,5	16,0	18,3	26,4	37,8
Площа плодоносних садів, тис. га	14,2	14,3	14,1	14,2	14,1	15,1	20,2
Урожайність насаджень, ц/га	57,9	55,6	61,0	61,6	58,0	53,9	43,4
Валовий збір, тис. ц	823,6	792,1	857,7	875,3	819,2	814,3	878,5
Фонд споживання, тис. ц	610,9	443,2	209,7	165,2	200,5	212,9	306,6
Рівень самозабезпечення, % (*)	115,4	162,0	364,7	428,9	349,5	320,5	248,8
Виробництво на особу в рік, кг	1,78	1,72	1,87	1,91	1,81	1,84	2,02
Споживання на особу в рік, кг	1,32	0,96	0,46	0,36	0,44	0,48	0,71
Рівень споживання у % до раціональної норми *	87,8	64,0	30,4	24,1	29,6	32,0	47,1
Рівень споживання у % до	36,6	26,7	12,7	10,0	12,3	13,3	19,6

оптимальної норми **							
----------------------	--	--	--	--	--	--	--

Найбільший ефект від реалізації програми слід очікувати у період повної продуктивної віддачі усіх закладених до 2025 року промислових насаджень, початок якого припадає на 2044 рік, а завершення (з врахуванням садообороту) – на 2056 р. Обсяги промислових зборів горіхів в зазначений період можуть скласти 589 тис. ц, що у 5,2 раза більше показника 2025 року. Пересічна урожайність новостворених садів – 26,4 ц/га, у тому числі насаджень горіха грецького – 35,0, фундука – 14,2, мигдалю – 14,4 ц/га. Щорічні обсяги грошових потоків оцінюються у 1,2 млрд. грн, а середній рівень рентабельності виробництва зросте до 143,6% (табл. 2).

Таблиця 2

Економічні перспективи промислового вирощування горіхів в Україні

Показники	Середнє за 1997-2000	Перспектива за періодами			Повна річна продуктивна віддача
		2011-15	2016-20	2021-25	
Загальна площа, тис. га	2,7	3,2	9,8	19,2	26,5
Плодоносні сади, тис. га	1,7	0,9	2,0	6,3	22,3
Продуктивність, ц/га	0,2	2,7	6,6	11,2	26,4
Валові збори плодів, тис. ц	0,5	2,4	13,1	70,9	588,9
Виробничі витрати, тис. грн	237,7	28,2	7 937,5	63 732,3	350 193,9
Собівартість вир-тва, грн/ц	528,1	1 620,3	1 366,3	1 202,5	601,7
Трудоємність 1 ц, люд.-год.	48,1	36,6	27,9	24,0	13,9
Матеріаломісткість 1 ц, грн	...	431,9	364,1	319,8	157,1
Енергомісткість 1 ц, грн	...	233,0	170,1	140,2	70,2
Валова продукція, тис. грн	60,3	33,0	10 069,3	89 528,9	893 419,1
Виручка, тис. грн	54,1	33,0	10 069,3	89 528,9	893 419,1
Рівень товарності, %	89,6	100,0	100,0	100,0	100,0
Ціна реалізації 1 ц, грн	134,1	1 896,2	1 733,3	1 689,2	1 535,0
Грошові потоки, тис. грн	162,1	10,4	3 958,9	41 225,3	1 174 365,7
Рівень рентабельності, %	-62,0	9,6	20,2	34,0	143,6

Поряд з продовольчим та економічним очікується й чималий соціальний ефект. Крім підвищення на 12,8% середньодушового виробництва та на 13,3% рівня споживання горіхів, за час реалізації програми зайнятість у цьому секторі агровиробництва порівняно з 2008 р. зросте у 59 разів і становитиме 10,9 тис. робочих місць. Додаткові надходження до бюджету від оподаткування промислового вирощування горіхів можуть скласти 42 млн. грн щороку.

Висновки. З огляду на наведене очевидно, що організація в Україні широкомасштабного промислового вирощування горіхів дозволить у майбутньому отримати високоякісну продукцію, що користуватиметься значним внутрішнім й зовнішнім попитом, зменшить імпортні поставки мигдалю та фундука й сприятиме вирішенню низки соціально-економічних проблем сільської місцевості, зокрема зайнятості населення.

Література

1. М.П. Гуліч. Харчування – вагомий фактор збереження здоров'я

населення / М.П. Гуліч, О.М. Онопрієнко, О.Д. Ольшевська [Електронний ресурс]]. – Режим доступу до даних: <http://www.health.gov.ua/Publ/conf.nsf/0/efa1b54347f228dec2256d95004e250e?OpenDocument>. – 2012. – 27 бер.

2. Єгоров Б. Стан харчування населення України / Єгоров Б., Мардар М. // Товари і ринки. – 2011. – № 1. – С. 140-147 [Електронний ресурс]]. – Режим доступу до даних: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/tovary/2011_1/20.pdf – 2012. – 02 квітня.

3. Промышленная культура грецкого ореха / [Затоковой Ф.Т., Сатина Л.Ф., Сайко В.И., Йолтуховский М.К.]; под ред. к. с.-х. В.М. Васюты. – К.: Урожай, 1986. – 96 с.

4. Піраміда Средиземноморской диеты и ее характеристика [Електронний ресурс]. – Режим доступу до даних: <http://www.my-diet.ru/sredizemnomorskaja-dieta/med-diet-pyramid/>. – 2012. – 28 бер.

5. Наукові основи та складові галузевої програми розвитку горіхівництва в Україні / [Сатина Г.М., Олещенко Ф.Г., Кошлякова Н.М. та ін.]. – К.: Логос, 2011 р. – 100 с.

Summary

Socio-economic efficiency of the nut industry development in Ukraine / Satina H.M.

Socio-economic preconditions and prospects of nut industry development in Ukraine are described. The purpose, main provisions and measures of branch development program are substantiated; perspective parameters of nut growing, expected food, social and economic benefit are defined.

Keywords: nuts, branch development, perspective, efficiency.

УДК 338.432:620.952:662.756.3(477)

РОЗВИТОК ВЛАСНОЇ ПЕРЕРОБНОЇ СФЕРИ РІПАКУ ЯК ШЛЯХ ДО ЕНЕРГОНЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Скорук О.П., к.е.н., доцент
Вусінська І.В.

Вінницький національний аграрний університет

У статті розглянуто основні проблеми розвитку ріпакового під комплексу країни. Визначено напрями удосконалення організаційно-економічного механізму його функціонування на основі державного регулювання і програмування виробництва та переробки сировини, використання мотиваційних схем організаційної діяльності учасників галузі, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Ключові слова: ріпак, ріпаковий підкомплекс, ріпакова олія, біопаливо, державне регулювання, енергозабезпеченість, експорт.